

אורח חיים

הלכות שבת שיעור שני

© פרחי שושנים

אין להשתמש בשיעור זה לשום מטרה ללא רשות מפורשת מהמו"ל
- פרחי שושנים תוכנית הסמיכה -
והוא בגזל ממש וח"ו לתלמידי חכמים לעשותו.
רשות השימוש הוא אישי בלבד ולצורך לימודי הקורס ולחזרה ושינון
וכל שימוש אחר טעון בקשת רשות!

שאלות על שעורים

שאלה:

המחבר פוסק שאם הבשר חי או מצטמק ורע לו, מותר להשהות את התבשיל על הכירה מלפני שבת. מדוע אין פה סתירה?

תשובה:

יש לשני המצבים הללו של הבשר מכה משותף. חז"ל חששו שכדי למהר את הבישול עלול האדם לחתות בגחלים. כאשר האוכל מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו, אין כל חשש שיחתה בגחלים, כי זה רק יקלקל. בבשר חי, מאחר והוא דורש זמן ממושך להתבשל, והבשר יכול להיות מוכן רק בבוקר (וכדי להתבשל עד הבוקר לא זקוק לשום סיוע), ולא תעזור חתיית הגחלים לגמור את הבישול בלילה, אין חשש שיחתה בגחלים באופן שאינו מועיל.

שאלה:

פרט את ההבדל בין בשר חי וירקות חיים.

תשובה:

בשר חי זקוק לבישול יותר מירקות ושאר תבשילים.

שאלה:

המחבר משהו את דינו של תבשיל שבו חתיכה אחת של בשר חי לקדירה מלאה בשר חי. מה ההסבר בזה?

תשובה:

בשר, בדרך כלל, הוא עיקרו של התבשיל. אם בתבשיל מסוים יש בשר, אין דרך האדם לאכול את שאר המרכיבים, כמו למשל ירקות, כל זמן שהבשר הוא בלתי אכיל. לכן אין חשש שאדם יחתה בגחלים למהר את בישולם של שאר המרכיבים אם אין סיכוי שהוא יוכל לאכול את הבשר. לפי ההסבר הזה, מובן שאין די בהוספת כמות מזערית של בשר לתבשיל, מאחר ואין בזה מספיק מניעה מלאכול את שאר המרכיבים של התבשיל.

שאלה:

לכאורה, הכנסת הבשר החי לתבשיל חייבת להתבצע סמוך מאד לשקיעת החמה, מאחר ואם יוכנס מוקדם יותר לא יהא חי עם כניסת השבת. איך מסתדר דבר זה עם המנהג להדליק נרות ולקבל שבת 40 דקות או 20 דקות לפני שקיעה?

תשובה:

שאלה מצויינת! במשנה ברורה ס"ק י' כתב שצריך להכניס את הבשר סמוך לשקיעת החמה ממש. אכן הרה"ג ואזנר פסק שאם מקבלים את השבת עם הדלקת הנרות, או כל אופן אחר של תוספת שבת, שוה הדבר לגבי אדם זה לשקיעת החמה, ולכן מותר להכניס את הבשר החי ולקבל את השבת מיד.

שאלה:

במשנה ברורה ס"ק ח' כתב שכל דבר שאדם עצב כשיבש ונתכוון מחמת רוב בישול נקרא מצטמק ורע לו. לפי זה מה יהא הדין בבשר שאדם מסוים מעדיף אותו לא כל כך מבושל, ואחרים מעדיפים אותו מבושל יותר, האם האדם הסוים הנ"ל יכול להחשיבו מצטמק ורע לו?

תשובה:

בשער הציון ס"ק ט' רואים שגם אם בעצם ההצטמקות יפה לתבשיל ורק במקרה הנדון צריך להגישו לפני אורחים, ומשום כך האדם מעדיף שלא יצטמק, דינו מצטמק ורע לו.

שעור
2

שהיה – קדרות על האש

חלק ב'

המשנה ממשיכה:

עד שיגרוף או עד שיתן את האפר

גרופה וקטומה

לגרוף פירושו לסלק את הגחלים, ו"גרופה" פירושו כירה שהגחלים שלה סולקו.

רמב"ם – חייבים להוציא את הגחלים מן הכירה.

ר"ן – חייבים לסלק את הגחלים לצדו האחד של הכירה, ואין צורך להוציאם מן הכירה.

סיבת ההיתר בגרופה היא, מאחר ואין גחלים בכירה, לא יתכן יותר חתיית הגחלים.

(לפי הר"ן, סלוק הגחלים לצד אחד מספיק משום שהוא עשה מעשה היכר בגחלים, ושוב אין חשש שיחתה בהם).

הטור והמחבר פוסקים כהרמב"ם, וכן כתב המשנה ברורה, ס"ק י"ג, ולכן צריך להוציא את הגחלים מן הכירה.

"קטומה" פירושו שאפר פוזר על הגחלים. כאן הרמב"ן¹ והר"ן² מסכימים שלא צריך לקטום עד שלא יהא ניכר האש כלל, ומספיק ב"קטימה כל דהו", זאת אומרת קטימה קלה.

מדוע קטימה מועילה?

הרמב"ן כותב שעל ידי הקטימה "כבר קלקלו (את האש) והסיח דעתו ממנו", פירוש הדבר הוא שמאחר ועשה פעולה שהיא היפך שיפור האש, אין חשש שיחזור ויתקן את האש על ידי חתיית הגחלים.

בפרישה ס"ק ד' מביא בשם הר"ן שקטימה מועילה שהרי גילה דעתו שאינו רוצה לחתות ויש הוכחה לפני אחרים.

¹חדושי הרמב"ן על המשנה

²דף ט"ו ע"ב בדפי הר"ף

מתי זקוקים לגריפה או לקטימה? כשבא להשהות:

לחנניה

א. אוכל שמבושל פחות ממאכל בן דרוסאי.

ב. כשרוצה להחזיר אוכל לכירה בשבת.

לחכמים

א. כשבא להשהות כל סוג תבשיל חוץ מתבשיל שמבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו³.

ב. כשרוצה להחזיר אוכל לכירה בשבת.

שני הדעות המובאים במחבר

המחבר מצטט כדעה ראשונה סתמית את שיטת חכמים, ולאחר מכן הוא מביא בלשון ויש אומרים את שיטת חנניה.

כפי מי פוסק?

"סתם" ו"יש אומרים", הלכה כסתם.

יש כלל ידוע הלמוד דעת המחבר, והוא סתם ויש אומרים הלכה כסתם, מאחר והשיטה הראשונה מובאת סתם הינה דעת רבים, והשיטה המובאת בלשון יש אומרים הינה דעת יחיד.

א"כ כאן כיון שהמחבר הביא את שיטת חכמים סתם, פירוש הדבר שהוא פוסק שכן הלכה.

דעת רמ"א

הרמא כותב:

ונהגו להקל כסברא אחרונה

יש שני אופנים להבין את דעת הרמ"א

1. בעל המשנה ברורה באר בביאור הלכה, ד"ה ונהגו להקל (עמוד 42), שאפילו לפי הרמ"א, לכתחילה בודאי טוב ליזהר ולא לסמוך על שיטת

³ סוג אוכל שבשול נוסף מגרע את איכותו.

חנניה, אלא לנהוג כפי דעת חכמים, מאחר ובין היתר כן דעת רוב הראשונים. בכל זאת, מוסיף הביאור הלכה, אם הופיעו אורחים לפני שקיעת החמה ויש צורך דחוף באוכל נוסף מותר להתחיל את הבישול ולסמוך על שיטת חנניה.

2. החזון איש⁴ לומד שאפשר לכתחילה לסמוך על הראשונים שפסקו כשיטת חנניה.

הלכה למעשה

בזמנינו נפוצים שני אופנים להביא את האש הרגילה שלנו למצב שיש לו דין של גרופה וקטומה:

א. בלעך, והוא טס של מתכת שמכסה את האש.

ב. פלטה חשמלית.

בשמוש שנעשה על ידי בלעך מאחר והאש כוסה, ועל ידי כך גילה דעתו שאין רצונו בחום הרגיל של האש, כפי שנתבאר, לא יבוא לידי חתיית הגחלים, קרי במונחים שלנו – הגדלת האש.

כשהאש מכוסה על ידי בלעך הגר"מ פיינשטיין זצ"ל פסק שחייבים גם לכסות את המתגים שמווסתים אתגודל האש. אכן, הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ויבדל לחט"א הגר"ש אלישיב פסקו שאין צורך לכסות את המתגים, מאחר וגילוי דעתו שאין רצונו באש הרגילה מספקת על פי דין.

בשמוש שנעשה בפלטה חשמלית, מאחר ואין אופן לשנות את חומו, אין חשש לחתיית הגחלים. בפלטה כזו שיש בה מתג לווסת את מידת החום, צריך לעשות שאלת חכם אם מותר להשתמש בה. (הרב עזריאל אויערבאך שטח לפני את גודל הבעיה, ופסק שאין להשתמש בפלטה כזו) בספר אגרות משה כתב כמו כן שאין להשתמש בפלטה חשמלית אלא אם כן יש לה רק דרגת חום אחת.

⁴אורח חיים סימן ל"ז ס"ק ג', עמוד 100, ד"ה במ"ב

סיכום

לפי המחבר:

אם האוכל בקדרה הן חי (בלתי מבושל לחלוטין) או מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו מותר להשהות את הקדרה על אש גלויה או כל מקור חום.

אם האוכל שבקדרה מסווג בטווח ההגדרות החל מקצת מבושל וכלה במצטמר ויפה לו חייבים להשתמש בבלעך או בפלטה חשמלית.

לפי הרמ"א:

הבנת הביאור הלכה

לכתחילה – להתנהג לפי דעת המחבר.

בדיעבד – באפשר לנהוג כדעת חנניה (ראה פסקא הבאה).

הבנת החזון איש

א. אם האוכל שבקדירה הוא חי (בלתי מבושל לחלוטין) או מבושל לכל הפחות כמאכל בן דרוסאי ומעלה, מותר להשהות את הקדירה על אש גלויה או כל מקור חום אחר.

ב. אם האוכל שבקדרה מסווג בטווח ההגדרות החל מקצת מבושל כמאכל בן דרוסאי (לא כולל מבושל כמאכל בן דרוסאי) חייבים להשתמש בבלעך או בפלטה חשמלית.